

تحلیل استنادی مقالات نشریه مهندسی فرهنگی منتشر شده بین سال های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۲

جواد آقامحمدی *

غلامرضا بصیرنیا **

تاریخ دریافت مقاله: ۹۲/۱/۲۰

تاریخ تأیید مقاله: ۹۳/۳/۲۱

چکیده

هدف از پژوهش حاضر، بررسی وضعیت استنادی مقاله‌های نشریه مهندسی فرهنگی است. روش تحقیق در این پژوهش، تحلیل استنادی است و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی (فراوانی، درصد و میانگین) و نرم‌افزار اکسل استفاده شده است. از آغاز به کار نشریه در سال ۱۳۸۵ تا پایان سال ۱۳۹۲، در مجموع ۲۶۹ مقاله منتشر شده که میانگین تعداد مقالات برای هر شماره، ۶/۷۲، میزان کل استنادها ۶۰۱۵ و میانگین استناد برای هر شماره، ۱۵۰/۳۷ منبع است. طبق یافته‌های پژوهش، در بین منابع اطلاعاتی، کتاب (اعم از فارسی، لاتین و عربی) با بیش از ۶۲/۶۶ درصد و از نظر وضعیت زبانی، منابع فارسی با ۵۶/۵۴ درصد بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند. بیشترین تعداد مقالات مربوط به مردان با ۴۴۲ مقاله (۸۴/۶۸ درصد) و مابقی مربوط به زنان با ۸۰ مقاله (۱۵/۳۲ درصد) بوده است. بیشترین مقالات منتشر شده، به صورت گروهی با ۱۸۲ مقاله (۶۷/۶۵ درصد) است. از نظر مدرک تحصیلی، ۴۴/۸۳ توسط افرادی تألیف شده که دارای مدرک تحصیلی دکتری بوده‌اند. از نظر توزیع مقالات بر اساس حوزه‌های موضوعی پنج‌گانه موجود در نشریه، بیشترین درصد مقالات منتشر شده (۳۵ درصد) در حوزه مهندسی فرهنگی نظام اجتماعی به رشته تحریر درآمده است.

واژگان کلیدی: تحلیل استنادی، استناد، مقالات، نشریه مهندسی فرهنگی.

مقدمه

رشد تصاعدی تولید اطلاعات و افزایش بهای منابع اطلاعاتی و از طرفی، کاهش بودجه کتابخانه‌ها در سال‌های اخیر، موجب شده است تا کتابخانه‌ها از بین انبوه اطلاعات، دست به انتخاب بزنند. یکی از منابع اطلاعاتی که امروزه در سطح وسیع مورد استفاده قرار می‌گیرد، مجله‌ها هستند. مجله‌ها بستری برای ارائه مقاله‌هایی‌اند که به سبب ویژگی‌های خاص خود، در میان سایر مدارک، بیشتر مورد توجه پژوهشگران قرار می‌گیرند (محمودی و اخوتی، ۱۳۸۷: ۵۰). مقاله‌های منتشر شده در مجله‌های تخصصی و فنی، به خاطر تازگی، کوتاه بودن مطالب، سرعت انتقال، ارزان تر بودن، تحلیل‌های بسیار دقیق از موضوع‌های پیچیده علمی و فنی، چاپ و توزیع سریع‌تر، دسترسی آسان‌تر، معرفی آخرین پژوهش‌ها، انتقادات و بررسی‌های اهل فن و تنوع مطالب و شکل ارائه و گاه زبان و بیان سهل‌تر، به طور معمول جذابیت بیشتری برای محققان دارد و از نظر پژوهش نیز نسبت به کتاب‌های علمی، کاربرد بیشتری دارند (تیمورخانی، ۱۳۸۱: ۳۳). سنت علمی ایجاب می‌کند که هرگاه دانشمند یا فناور مشهوری، مقاله‌ای منتشر می‌کند، باید خوانندگان خود را به مقالات قبلی که به موضوع کار وی مربوط می‌شوند، ارجاع دهد. تصور بر این است که این ارجاعات، نشان‌دهنده آن دسته از محققانی است که مفاهیم، روش‌ها یا وسایلی که به کار برده‌اند، الهام‌بخش نویسنده اخیر در پدید آوردن مقاله‌اش بوده‌اند. چنین ارجاع‌هایی، رویدادهای پیشین یک فعالیت را نشان داده، اطلاعات کتاب‌شناختی لازم را در اختیار خواننده‌ای که مایل است درباره جنبه خاصی از موضوع، اطلاعات بیشتری به دست آورد، قرار می‌دهند. (گارفیلد، ۱۳۷۶: ۱۳۶)

تعمق در آثار دیگران و استفاده از اندیشه‌های پویا و ارتباط آنها با قلمرو فکری خود، به گونه‌ای که جنبه‌های مختلف آن را بهتر و دقیق‌تر تحلیل کنیم و از این طریق نسبت به میراث فکری خود غنی‌تر و عمیق‌تر بیندیشیم، از جمله وظایفی است که هر محقق باید نسبت به انجام آن اهتمام ورزد؛ زیرا جهان یک کل است که دانشمندان هر یک مسئولیت جزئی از آن را بر عهده دارند و از ترکیب این اجزا سیمای کلی علم در هر دوره تاریخی ترسیم می‌شود. در واقع؛ محققان حوزه‌های علمی، گروه‌های شبکه جهانی علم هستند که هر یک موضوع و جایگاه ویژه‌ای را در این شبکه به خود اختصاص می‌دهند. تعداد پیوندهایی که هر دانشمند با دیگر دانشمندان آن شبکه برقرار می‌کند

یا دیگران با او برقرار می‌کنند، تجلی میزان اتصال او به شبکه جهانی و به بیان دیگر؛ میزان مشارکت او در علم جهانی است. این پیوند، امروزه از طریق استفاده از آثار مکتوب دیگران در هر اثر علمی ارزیابی می‌شود (حری، ۱۳۷۶: ۹). مجلات علمی به عنوان یکی از ابزارهای کارآمد اطلاع‌رسانی و یکی از مشخصه‌های اصلی ورود یک نظام اجتماعی به دوره توسعه‌یافتگی تلقی می‌شوند که در شکل‌دهی به شبکه پیچیده تبادل اطلاعات در سطح جهان، نقش ویژه‌ای دارند. این منابع به طور معمول، نموداری از حیات علمی و به تعبیری؛ نمایش‌دهنده ضربان قلب حیات علمی آن جامعه به شمار می‌روند. بررسی گرایش پژوهشگران در استفاده از منابع اطلاعاتی، علاوه بر شناسایی رفتار اطلاع‌یابی مؤلفان، معیاری برای محک زدن اعتبار و اصالت مقاله علمی نیز به شمار می‌آید. به همین منظور، یکی از شیوه‌های بررسی گرایش پژوهشگران در استفاده از منابع اطلاعاتی، روش تحلیل استنادی است که به عنوان شاخه‌ای معتبر از مطالعات کتاب‌سنجی به بررسی استنادها و منابع به کار گرفته شده برای تألیف آن متون می‌پردازد و بدین وسیله، الگوهای ارتباط علمی در حوزه‌های مختلف دانش را نمایان می‌سازد (زراعتکار و عالیشان کرمی، ۱۳۹۲: ۵۳). به همین دلیل و با توجه به نقش و اهمیت فوق‌العاده مجله‌های علمی در عرصه و تولید علم، نیاز است تا مورد ارزیابی دقیق علمی قرار گیرند و تحلیل استنادی یکی از بهترین روش‌های ارزیابی مقاله‌های علمی به شمار می‌آید.

پژوهش حاضر می‌کوشد تا با روش علمی و معتبر تحلیل استنادی، مقاله‌های منتشر شده نشریه مهندسی فرهنگی را از نخستین شماره به شیوه دقیق و موشکافانه مورد ارزیابی قرار دهد تا الگوی رفتار علمی نویسندگان، وضعیت مقالات و میزان مشارکت علمی محققان را در تدوین مقالات تحلیل کند.

پیشینه استناد

پیشینه استناد، همگام با پیشینه علماست؛ زیرا علم از طریق ارائه شواهد و مدارک پیشین و تجزیه و تحلیل آثار علمی توسعه یافته است. بدون شک، هیچ کس نمی‌تواند به تولید علم بپردازد مگر اینکه از اطلاعات و دانش دیگران استفاده کرده باشد. بنابراین، استناد به آثار دیگران، رسمی متأخر و پیشینه‌ای به قدمت علم دارد. تنها حوزه‌ای از علم که امر استناد در آن از اهمیت خاصی برخوردار است، علم الحدیث است که پس از ظهور

دین مبین اسلام، در قرن اول هجری شکل گرفت. در واقع؛ در علم الحدیث، استناد و ارجاع به منابع حدیث، عنصر اصلی تشخیص درستی و اعتبار احادیث به شمار می‌رود. با آغاز تمدن اسلامی، تدوین و تألیف کتاب افزایش یافت. یکی از دستاوردهای اسلام در این دوره، تشکیل کلاس‌های درس توسط عالمان بود. روش تدریس در این شیوه آموزشی، روایت‌مدار بود؛ یعنی بسیاری از مؤلفان در این دوره، در کتاب‌ها و تألیفاتشان، سخن اساتید را به طور مستقیم بیان و به آنها استناد می‌کردند که این شیوه از استناد در تألیفات همه رشته‌های علوم و ادبیات اسلامی اعم از حدیث، لغت، ادب، تاریخ و... رواج داشته است. از قرن سوم هجری به بعد، به دلیل افزایش میزان انتشارات و افزایش حجم کتاب‌ها و اینکه برخی از علوم به بدیهیات تبدیل شدند، بیان استنادها کمتر شد و مؤلفان در آثارشان تکیه کمتری بر استنادها کردند.

دسولا پرایس^۱ بیان می‌کند که ارجاع و استناد به آثار پیشین در غرب از حدود سال ۱۸۵۰ میلادی در مجلات علمی مطرح شده است. شواهد موجود نشان‌دهنده این است که پیشینیان از ضرورت به کارگیری استناد و ارجاع آگاه بوده و در تألیفات و آثارشان به شیوه خاصی به آثار گذشته استناد می‌کرده‌اند. بر اساس تحقیقاتی که آلیس مونا ایست^۲ بر روی بیش از ۵۰ اثر منتشر شده در قرن شانزدهم و هفدهم میلادی انجام داده است، به منظور متقاعدسازی مخاطبان برای تأیید اعتبار یک مطلب، از استنادها بیشتر به عنوان شاهد استفاده شده است. بنابراین، استناد برای کسب اعتبار بوده و استناد به بخشی از یک متن بعد از اختراع چاپ با حروف متحرک رواج یافته است. در دهه ۱۹۴۰، تغییرات زیادی در مفهوم استناد کتاب‌شناختی رخ داد. دو کتابدار موسوم به جی.اف. فولتن و ویلیام پاستل^۳ دو کارکرد اصلی برای استنادها بیان کردند:

۱. مشخص کردن منبع یک جمله مشخص؛
 ۲. شرح ماهیت و دامنه منبع مورد استناد که جمله در آن آمده است.
- به طور کلی در نیمه قرن بیستم برای اولین بار استنادهای کتاب‌شناختی، بخش مکمل منابع تحقیق واقع شدند و نحوه نوشتن آنها شکل خاصی به خود گرفت و استنادها به عنوان نمونه‌هایی برای بیان محتوای آثار و همچنین برای حفظ مالکیت

1. Desolla Price.
2. Alice Mona East.
3. J.F. Fulton & William Postell.

معنوی آثار، مورد استفاده واقع شدند. (چاوشی نجفآبادی و شعبانی، ۱۳۸۸: ۱۸)

کاربرد تحلیل استنادی:

تحلیل استنادی کاربردهای بسیاری دارد و از سال ۱۹۶۳ تاکنون استفاده‌های گوناگونی از آن شده است که موارد عمده آنها عبارتند از: بهبود کنترل کتاب‌شناختی متون رشته‌های مختلف، تعیین منابع هسته، گروه‌بندی منابع، ردگیری گسترش اندیشه‌ها و رشد متون علمی، پیش‌بینی روند انتشارات، تبیین الگوی استفاده از انواع منابع در فهرست منابع و سیاست‌گذاری برای مجموعه‌سازی کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی (حری، ۱۳۸۲). طبق نظر وایت^۱ (۱۹۸۵) تحلیل استنادی دارای کاربردهای ذیل است:

۱. بهبود کنترل کتاب‌شناختی متون و منابع رشته‌های مختلف؛

۲. تعیین متون و منابع هسته؛

۳. طبقه‌بندی متون و منابع؛

۴. ردگیری گسترش اندیشه‌ها و رشد متون و منابع؛

۵. طراحی شبکه‌ها و نظام‌های اطلاع‌رسانی اقتصادی‌تر؛

۶. بهبود کارآمدی خدمات؛

۷. پیش‌بینی روند انتشارات؛

۸. تشریح الگوی استفاده از کتاب؛

۹. مجموعه‌سازی کتابخانه و ارزیابی آن.

اگه و روسو^۲ (۱۹۹۰) نیز سه کاربرد مهم تحلیل استنادی را به صورت ذیل

برمی‌شمارند:

۱. ارزیابی کمی و کیفی دانشمندان، انتشارات و مؤسسات علمی؛

۲. مطالعه توسعه تاریخی علم و فناوری؛

۳. جستجوی ارزیابی اطلاعات.

از تحلیل استنادی و مطالعه روابط مجله‌ها می‌توان در ترسیم ساختار رشته‌های

علمی، پیدایش رشته‌های علمی نو و بررسی ارتباطات بین رشته‌ای یا چند رشته‌ای

در برنامه‌های پژوهشی و طرح‌ها نیز استفاده کرد. همچنین از نظر کامپاناریو^۳ (۲۰۰۳)

1. White.

2. Egghe and Rousseau.

3. Campanario.

کارکردهای مختلف استناد عبارتند از:

۱. اعتبار بخشیدن (مانند معرفی متقدمان و آثار اصلی که یک حقیقت، ایده، مفهوم یا اصل را برای نخستین بار منتشر کرده‌اند)؛
۲. بررسی آثار قبلی (مانند معرفی مدارک مرتبط با موضوع مورد بحث، ارائه نتایج گذشته یا اعلام انتشار اثری در آینده، توضیح و تصحیح یا نقد آثار قبلی، شناسایی روش پژوهش و ابزار و وسایل)؛
۳. مستندسازی (مانند اثبات ادعاها و متقاعد کردن خوانندگان، تأیید داده‌ها و سایر نتایج یا شناسایی نتایج به دست آمده توسط دیگران که از اثر نویسنده حمایت می‌کنند)؛
۴. وجود عوامل اجتماعی؛ مانند استناد به پژوهشگران صاحب‌نام، استناد به اثر توسط دانش‌آموختگان، دوستان و همکاران نویسنده تا نمود و چشمگیری اثر خود را بیشتر کنند. (ریزان، ۱۳۸۸: ۱۳۳)

از تحلیل استنادی می‌توان به منظور شناسایی پرکاربردترین مجله‌های استناد شده مرتبط با یک حوزه علمی استفاده کرد. همان‌طور که در مطالعات بسیاری اشاره شده است، در یک حوزه یا رشته علمی، تعداد کمی از مجله‌های هسته، استنادهای بسیار و دیگر مجله‌ها، استنادهای اندکی دریافت می‌کنند. (داودی‌فر و مولاپرست، ۱۳۶۱: ۳۳)

به باور گارفیلد^۱ (۱۹۷۹) تسهیل مراحل تحقیق و افزایش نتایج تحقیق با استفاده از تحلیل استنادی میسر است. او همچنین می‌گوید: با استفاده از روش تحلیل استنادی می‌توان تاریخ علم را مطالعه کرد؛ چرا که رابطه فکری و علمی در میان تحقیقات قبلی را می‌توان از طریق تحلیل استنادی توصیف کرد. همچنین تحلیل استنادی برای ارزیابی عملکرد و موفقیت پژوهش نیز مورد استفاده قرار گرفته است. به عقیده ساندیسون، استنادها تنها مجموعه‌ای از اطلاعات^۲ کتاب‌شناختی موجود در پایان مقاله یا به صورت پانویس یا داده‌های به دست آمده از نمایه‌های استنادی نیستند؛ استناد بیانگر تصمیم نویسنده است که قصد دارد رابطه بین مدرکی را که در دست تهیه دارد، با متون دیگر نشان بدهد (ساندیسون، ۱۹۸۹: ۶۱). استناد، یکی از عناصر شاخص در نگارش علمی است و نقش بارزی در تولید و نشر اطلاعات دارد. استناد از اصول اساسی تألیف علمی

1. Garfield.
2. Sandison.

است و اثری در جامعه علمی با اقبال روبه‌رو می‌شود که در رعایت این اصل، دقت و تلاش لازم در آن اثر شده است و مطالب استناد شده، استوار، گویا و صریح باشند. (زارعی و صدیقی، ۱۳۹۲: ۱۹۴)

پیشینه پژوهش

پاکدامن و علوی (۱۳۸۹)، «تحلیل استنادی مقالات فصلنامه تحقیق در علوم و مهندسی نفت سال‌های ۸۶-۸۰» را انجام دادند. نتایج پژوهش آنان نشان داد که در ۱۱۵ عنوان مقاله، در مجموع ۱۱۵۴ استناد وجود دارد. بیشترین میزان استناد با ۴۹۱ مورد (۴۲/۵ درصد کل استنادها) مربوط به مجلات است که از این تعداد ۹۵/۹ درصد به مجلات لاتین و ۴/۱ درصد به مجلات فارسی اختصاص دارد. همچنین تعداد استناد به کتاب‌ها با ۴۳۳ مورد (۳۷/۵ درصد کل استنادها) در رده دوم قرار دارد که از این تعداد، ۹۱/۷ درصد به کتب لاتین و ۸/۳ درصد به کتب فارسی اختصاص دارد. میزان استناد به گزارش‌ها، استانداردها، پتنت‌ها و کنفرانس‌ها با ۱۴/۷ درصد در رده سوم و میزان استناد به پایان‌نامه‌ها و پروژه‌ها با ۴/۴ درصد و منابع الکترونیکی با ۰/۸ درصد در رده‌های بعدی قرار دارند.

ایزدی (۱۳۸۹) با «تحلیل استنادی و تعیین منابع اثرگذار در پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد معماری دانشگاه آزاد اسلامی همدان در سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۷۹»، به این نتیجه رسید که کتب فارسی با ۴۷/۱، بالاترین استناد و نشریات لاتین با ۰/۳/۷، کمترین استناد را داشته‌اند. متوسط میزان استناد برای هر پایان‌نامه، ۲۸/۷ استناد است. توزیع زبانی، بالا بودن میزان استناد به زبان فارسی را با ۸۷/۲ درصد نشان می‌دهد. عمر منابع به کتب لاتین با ۱۱/۶۲ سال و پایان‌نامه‌ها با ۳/۸۷ سال، بیشترین و کمترین میانگین را نشان می‌دهد. همچنین پوشش زمانی منابع مربوط به سال‌های ۱۳۸۰-۱۳۷۱، بیشترین و کمترین میزان اثرگذاری را دارند. میزان استناد به منابع روزآمد در سال ۱۳۸۰، ۲/۵ منبع و در سال ۱۳۸۴، ۰/۹۲ منبع است.

یوسفی و همکاران (۱۳۹۰)، نتایج «بررسی تحلیل استنادی و هم‌تألیفی تولیدات علمی پژوهشگران ایرانی در حوزه ایمنی‌شناسی در پایگاه اطلاعاتی آی.اس.آی.» نشان داد که در مجموع، ۱۷۷۵ مقاله از نویسندگان ایرانی از ابتدا تا پایان سال ۲۰۱۰ در حوزه

ایمنی‌شناسی وارد پایگاه اطلاعاتی وب آو ساینس شده است. طبق نتایج به دست آمده، بیشترین هم‌تألیفی نویسندگان ایرانی با هم‌تایان خود از آمریکا صورت گرفته است. میانگین استناد به هریک از مقالات ایمنی‌شناسی ایران، ۶/۲۶ مقاله است و دانشگاه علوم پزشکی تهران پرکارترین دانشگاه محسوب می‌شود.

فرج‌پهلوی و زمانی (۱۳۸۹) در تحقیقی به «بررسی مآخذ پایان‌نامه‌های ارشد حوزه شیمی دانشگاه شهید چمران اهواز و دانشگاه شیراز در سال‌های ۱۳۸۷ تا ۱۳۸۰» پرداختند. از میان ۱۰۰ پایان‌نامه مورد بررسی دانشگاه شهید چمران اهواز، تعداد ۶۴۰۰ منبع کتاب‌شناختی استخراج شده که از این تعداد، ۱/۴ به منابع فارسی و ۹۸/۶ درصد به منابع خارجی تعلق داشت. در دانشگاه شیراز از مجموع ۱۳۹۲۰ منبع مورد بررسی، ۱۰۰ درصد منابع کتاب‌شناختی خارجی بوده‌اند که از این میان، مجلات با ۸۸/۵ درصد در رتبه اول، کتاب‌ها با ۸/۷ درصد در رتبه دوم و ۲/۸ درصد به سایر منابع اختصاص یافته است.

ادواردز^۱ (۱۹۹۹) در پژوهشی به «بررسی پایان‌نامه‌ها و رساله‌های رشته علوم پلیمر در دانشگاه اکرون^۲ در فاصله سال‌های ۱۹۹۰ تا ۱۹۹۶ با استفاده از روش تحلیل استنادی» پرداخت. از میان ۲۵۶ پایان‌نامه و رساله مربوط به علوم پلیمر، ۳۲ پایان‌نامه و ۳۲ رساله را به طور تصادفی به عنوان جامعه پژوهش انتخاب کرد. نتایج نشان داد در ۳۲ رساله دکتری، ۳۶۴۸ منبع کتاب‌شناختی وجود دارد که میانگین منابع کتاب‌شناختی برای هر رساله، ۱۱۶ و در ۳۲ پایان‌نامه کارشناسی ارشد، ۲۲۲۶ منبع کتاب‌شناختی وجود دارد که میانگین منابع کتاب‌شناختی برای هر پایان‌نامه، ۶۹/۶ منبع بوده است. ۷۲/۸ درصد کل منابع کتاب‌شناختی به مقالات نشریات، ۱۵/۴ درصد به کتاب‌ها و مابقی به سایر منابع اختصاص دارد.

هی‌کوک^۳ (۲۰۰۴)، به «تحلیل استنادی پایان‌نامه‌های علوم تربیتی دانشگاه مینه‌سوتا^۴ در سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۲» پرداخت. در این پژوهش، منابع کتاب‌شناختی ۴۳ پایان‌نامه، با هدف تعیین نیازهای اطلاعاتی دانشجویان و تعیین مجلات هسته مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. از مجموع ۴۵۴۲ منبع کتاب‌شناختی به دست آمده مشخص

1. Edwards.
2. Akron.
3. Haycock.
4. Minnesota.

شد که میانگین منابع کتاب‌شناختی به کار رفته در هر پایان‌نامه، ۱۰۵ منبع است که ۴۴ درصد آنها به مقالات نشریات ادواری اختصاص دارد. ۵۵۸ عنوان مجله مورد استفاده قرار گرفته که پس از تجزیه و تحلیل داده‌ها، فهرست مجلات هسته ارائه شده است. جوسویک^۱ (۱۹۹۴)، به تحلیل استنادی ۲۰۴ مقاله نوشته شده توسط دانشجویان سال اول در درس آشنایی با نگارش در دانشگاه ایلی‌نویز^۲ غربی می‌پردازد. یافته‌ها حاکی از آن است که کتاب‌ها بیش از مقاله‌های مجلات، مورد استناد بوده‌اند. از نظر زمانی، منابع از نیم عمر بسیار طولانی (۱۸/۶ سال) برخوردارند. (مختاری نبی و مختاری معمار، ۱۳۸۴: ۱۴۲)

روش تحقیق

به منظور بررسی وضعیت استنادها در تحلیل مقالات نشریه مهندسی فرهنگی، از روش تحلیل استنادی استفاده شده است و مهم‌ترین مزیت آن، امکان عملی انجام آن و دور ماندن از اعمال نظرهای شخصی در نتایج تحقیق است که در برخی از روش‌ها تا حدودی دیده می‌شود. جامعه آماری مورد مطالعه، کلیه مقالات نشریه مهندسی فرهنگی از شماره ۱ تا ۷۸ (از سال ۱۳۸۵ تا پایان سال ۱۳۹۲) را در بر می‌گیرد. نمونه آماری پژوهش به صورت سرشماری بوده که طی آن، کلیه جامعه آماری که ۷۸ شماره منتشر شده را در بر می‌گیرد، به عنوان نمونه انتخاب شده است^۳ که اعتبار تحقیق را بسیار افزایش خواهد داد. ابزار گردآوری اطلاعات مورد نیاز این پژوهش از طریق مشاهده مستقیم و به صورت کتابخانه‌ای صورت گرفته است. به این صورت که پس از مشخص شدن کلیه مقالات مندرج در نشریه، از صفحه عنوان و فهرست منابع و مآخذ آنها رونوشت تهیه شد. پس از آن با توجه به اطلاعات کتاب‌شناختی و حصول اطمینان از نوع منبع در مآخذ، کدگذاری صورت گرفته و بر این اساس، اطلاعات مربوط به تک تک منابع کتاب‌شناختی موجود به صورت فایل‌های مجزا در نرم‌افزار صفحه گسترده (اکسل) وارد شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی (جداول فراوانی، میانگین، درصد و...) و نرم‌افزار صفحه گسترده استفاده شده است.

1. Josweik.

2. Illinois.

۳. در پنج شماره از نشریه (۱، ۲، ۳، ۶-۷، ۱۲) به علت عدم چاپ مقاله هیچ استنادی نداشته است. به جهت ترسیم نمای دقیق‌تر استنادات تنها شماره‌هایی از نشریه که در آن مقاله چاپ شده است در این بررسی لحاظ شده است.

اهداف پژوهش

هدف کلی: هدف پژوهش حاضر، تحلیل استنادی مقالات منتشر شده در نشریه مهندسی فرهنگی از شماره ۱ که به صورت دوهفته‌نامه منتشر شده تا شماره ۷۸ که به صورت فصلنامه درآمده است، می‌باشد.

اهداف فرعی پژوهش:

۱. تعیین تعداد کل مقالات منتشر شده و میانگین تعداد مقالات در هر شماره؛
۲. تعیین تعداد کل استنادها و میانگین استناد در هر مقاله؛
۳. تعیین وضعیت زبانی استنادها؛
۴. تعیین جنسیت نویسندگان مقالات؛
۵. تعیین میزان استناد به منابع اطلاعاتی؛
۶. تعیین میزان مقالات فردی و گروهی منتشر شده؛
۷. تعیین وضعیت مدرک تحصیلی نویسندگان مقالات؛
۸. تعیین مقالات منتشر شده بر اساس حوزه‌های موضوعی مهندسی فرهنگی نظام اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و آموزشی؛

سوالات پژوهش

۱. تعداد کل مقاله‌های منتشر شده و میانگین تعداد مقالات در هر شماره و تعداد کل استنادها و میانگین تعداد استناد در هر شماره چگونه است؟
۲. توزیع وضعیت زبانی استنادها در شماره‌های منتشر شده نشریه مهندسی فرهنگی چگونه است؟
۳. توزیع نویسندگان مقالات منتشر شده در نشریه مهندسی فرهنگی چگونه است؟
۴. میزان استناد مقالات نشریه مهندسی فرهنگی به انواع اطلاعاتی چگونه است؟
۵. توزیع مقالات منتشر شده در نشریه مهندسی فرهنگی بر حسب تألیف فردی و گروهی چگونه است؟
۶. توزیع مقالات منتشر شده در نشریه مهندسی فرهنگی بر حسب مدرک تحصیلی چگونه است؟

۷. توزیع مقالات بر اساس حوزه‌های موضوعی مهندسی فرهنگی نظام اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و آموزشی چگونه است؟

تجزیه و تحلیل اطلاعات

سؤال ۱. تعداد کل مقاله‌های منتشر شده و میانگین تعداد مقالات در هر شماره و تعداد کل استنادها و میانگین تعداد استناد در هر شماره چگونه است؟

جدول ۱: تعداد کل مقالات و میزان استنادها در نشریه مهندسی فرهنگی

شماره نشریه	تعداد مقالات	تعداد استنادها	شماره نشریه	تعداد مقالات	تعداد استنادها	شماره نشریه	تعداد مقالات	تعداد استنادها
۱	۱	۱۷۳	۲۳-۲۴	۶	۲۴	-	۱	۱۷۶
۲	۱	۱۵۰	۲۵-۲۶	۶	۲۵	-	۱	۱۰۳
۳	۲	۱۴۶	۲۷-۲۸	۶	۲۷	-	۲	۱۸۴
۴	۱	۱۶۸	۲۹-۳۰	۶	۲۹	۱۵	۱	۱۶۸
۵	۲	۱۵۶	۳۱-۳۲	۷	۳۱	۳۶	۲	۱۷۹
۶-۷	-	۱۴۹	۳۳-۳۴	۷	۳۳	-	-	۱۳۹
۸-۹	۳	۱۴۴	۳۵-۳۶	۷	۳۵	۵۴	۳	۱۹۰
۱۰-۱۱	۵	۱۵۷	۳۷-۳۸	۷	۳۷	۶۶	۵	۱۳۸
۱۲	۶	۱۸۷	۳۹-۴۰	۷	۳۹	۱۱۶	۶	۱۷۲
۱۳	-	۱۲۷	۴۱-۴۲	۷	۴۱	-	-	۱۶۸
۱۴	۵	۱۳۸	۴۳-۴۴	۷	۴۳	۹۲	۵	۱۷۶
۱۵-۱۶	۷	۱۴۳	۴۵-۴۶	۷	۴۵	۱۰۳	۷	۲۰۴
۱۷-۱۸	۶	۱۴۴	۴۷-۴۸	۷	۴۷	۱۴۷	۶	۱۹۹
۱۹-۲۰	۶	۱۷۵	۴۹-۵۰	۷	۴۹	۱۳۰	۶	۳۵۰
۲۱-۲۲	۶	۱۵۳	۵۱-۵۲	۷	۵۱	۱۵۸	۶	۲۴۲
تعداد کل مقالات منتشر شده			تعداد کل استنادهای موجود در مقالات منتشر شده			۲۶۹		
میانگین تعداد مقالات در هر شماره:			میانگین تعداد استناد در هر شماره:			۶/۷۲		
۱۵۰/۳۷			۱۵۰/۳۷			۱۵۰/۳۷		

برای بررسی این سؤال، کل مقالات منتشر شده در نشریه مهندسی فرهنگی مورد شمارش قرار گرفت که در مجموع، ۲۶۹ مقاله و میانگین تعداد مقالات محاسبه شده برای هر شماره، ۶/۷۲ مقاله بوده است. از طرفی، کل استنادهای موجود در نشریه، ۱۵۰/۳۷ منبع است که میانگین تعداد استناد در هر شماره، ۱۵۰/۳۷ منبع بوده است که به تفکیک در جدول ۱ نمایش داده شده است. گفتنی است که در شماره‌های ۱، ۲، ۳، ۷-۶ و ۱۳، مقاله کاملی که نیاز به تحلیل باشد وجود نداشت و در عوض تعدادی چکیده مقالات و نشست را ذکر کرده بود که مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار نگرفت.

سؤال ۲. توزیع وضعیت زبانی استنادها در شماره‌های منتشر شده نشریه مهندسی فرهنگی چگونه است؟

جدول ۲: فراوانی و درصد توزیع وضعیت زبانی استنادها

درصد	فراوانی	زبان استنادی
۵۶/۵۴	۳۴۰۱	فارسی
۳۲/۸۰	۱۹۷۳	لاتین
۱۰/۶۶	۶۴۱	عربی
۱۰۰	۶۰۱۵	جمع کل

برای بررسی این سؤال پژوهش، همان طور که در جدول ۲ آمده است، بر اساس مآخذ و منابع موجود در پایان هر مقاله، برای منابع فارسی، عربی و لاتین کد مخصوصی در نظر گرفته شد و وارد نرم‌افزار صفحه گسترده شد. پس از جمع‌بندی پایانی، مشخص شد که منابع فارسی با ۵۶/۵۴ درصد، بیشترین استناد و بعد از آن منابع لاتین با ۳۲/۸۰ درصد و منابع عربی با ۱۰/۶۶، کمترین استناد را به خود اختصاص داده‌اند.

سؤال ۳. توزیع نویسندگان مقالات منتشر شده در نشریه مهندسی فرهنگی چگونه است؟

جدول ۳: فراوانی و درصد توزیع جنسیت

درصد	فراوانی	جنسیت نویسندگان
۸۴/۶۸	۴۴۲	مرد
۱۵/۳۲	۸۰	زن
۱۰۰	۵۲۲	جمع کل

در پاسخ به پرسش سوم، همان گونه که در جدول ۳ نمایش داده شده است، تعداد ۵۲۲ نفر در تهیه مقالات نشریه مهندسی فرهنگی مشارکت داشته‌اند که از این تعداد، ۴۴۲ نفر (۸۴/۶۸ درصد) مرد و ۸۰ نفر (۱۵/۳۲ درصد) زن بوده‌اند.

سؤال ۴. میزان استناد مقالات نشریه مهندسی فرهنگی به انواع اطلاعاتی چگونه است؟

جدول ۴: توزیع میزان استناد به منابع اطلاعاتی

درصد	فراوانی	منابع اطلاعاتی
۶۲/۶۶	۳۷۶۹	کتاب (فارسی، عربی و لاتین)
۲۳/۱۲	۱۳۹۱	نشریات ادواری
۱/۴۴	۸۷	پایان‌نامه و رساله
۱۲/۷۸	۷۶۸	سایر (مجموعه مقالات، روزنامه، همایش، سایت و سخنرانی)
۱۰۰	۶۰۱۵	جمع کل

بر اساس جدول ۴ که به بررسی میزان توزیع استنادها به منابع اطلاعاتی می‌پردازد، کتب (اعم از فارسی، لاتین و عربی) با ۳۷۶۹ استناد (۶۲/۶۶ درصد)، بیشترین منبع اطلاعاتی نویسندگان مقالات بوده است. نشریات ادواری (اعم از ماهنامه، گاهنامه و فصلنامه) با ۱۳۹۱ استناد (۲۳/۱۲ درصد) در رتبه دوم قرار دارد و بعد از آن، سایر منابع اطلاعاتی (اعم از مجموعه مقالات، روزنامه، همایش‌ها، سایت‌ها و سخنرانی‌ها) با ۱۷۶۸ استناد (۱۲/۷۸ درصد) و در رتبه آخر هم پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و رساله‌های دکتری با ۸۷ مورد (۱/۴۴ درصد) قرار گرفته‌اند.

سؤال ۵. توزیع مقالات منتشر شده در نشریه مهندسی فرهنگی بر حسب تألیف

فردی و گروهی چگونه است؟

جدول ۵: فراوانی و درصد توزیع مقالات بر حسب فردی و گروهی

نوع مقاله	فراوانی	درصد
فردی	۸۷	۳۲/۳۵
گروهی	۱۸۲	۶۷/۶۵
جمع کل	۲۶۹	۱۰۰

در پاسخ به پرسش پنجم، همان طور که در جدول ۵ نشان داده شده است، بیشترین تعداد مقالات منتشر شده در نشریه مهندسی فرهنگی، به صورت گروهی با ۱۸۲ عنوان و ۶۷/۶۵ درصد و فردی با ۸۷ عنوان و ۳۲/۳۵ درصد بوده است.

سؤال ۶. توزیع مقالات منتشر شده در نشریه مهندسی فرهنگی بر حسب مدرک

تحصیلی نویسندگان چگونه است؟

جدول ۶: فراوانی و درصد توزیع نویسندگان مقالات بر حسب مدرک تحصیلی

مدرک تحصیلی	فراوانی	درصد
دکتری	۲۳۴	۴۴/۸۳
دانشجوی دکتری	۵۹	۱۱/۳۱
فوق لیسانس	۲۱۳	۴۰/۸۰
سایر	۱۶	۳/۰۶
جمع کل	۵۲۲	۱۰۰

در پاسخ به پرسش ششم، همان گونه که در جدول ۶ نشان داده شده است، از تعداد ۵۲۲

نفر تألیف‌کننده مقاله، نویسندگانی با مدرک تحصیلی دکتری با ۲۳۴ نفر (۴۴/۸۳ درصد)،

بیشترین سهم را داشته‌اند. در رتبه دوم نویسندگانی با مدرک تحصیلی فوق لیسانس با ۲۱۳ نفر (۴۰/۸۰ درصد) و در رتبه سوم دانشجویان دوره دکتری با ۵۹ نفر، بیشترین مشارکت را در تألیف مقالات داشته‌اند.

سؤال ۷. توزیع مقالات منتشر شده براساس حوزه‌های موضوعی موجود در نشریه براساس مهندسی فرهنگی نظام اقتصادی، نظام اجتماعی، نظام سیاسی، نظام آموزشی و حوزه فرابخشی مهندسی فرهنگی چگونه است؟

جدول ۷: توزیع مقالات بر اساس محورهای موضوعی نشریه مهندسی فرهنگی

رتبه‌بندی موجود در نشریه	فراوانی	درصد
حوزه مهندسی فرهنگی نظام اجتماعی	۹۴	۳۵
حوزه مهندسی فرهنگی نظام آموزشی	۷۶	۲۸/۲۵
حوزه مهندسی فرهنگی نظام اقتصادی	۴۷	۱۷/۴۵
حوزه مهندسی فرهنگی نظام سیاسی	۴۱	۱۵/۲۲
حوزه فرابخشی (کلان) مهندسی فرهنگی	۱۱	۴/۰۸
جمع	۲۶۹	۱۰۰

در پاسخ به سؤال هفتم درباره توزیع مقالات منتشر شده بر اساس محورهای موضوعی نشریه مهندسی فرهنگی شامل: مهندسی فرهنگی نظام اجتماعی، مهندسی فرهنگی نظام آموزشی، مهندسی فرهنگی نظام اقتصادی، مهندسی فرهنگی نظام سیاسی و حوزه فرابخشی مهندسی فرهنگی، همان‌طور که در جدول ۸ نمایش داده شده است، بیشترین مقالات منتشر شده در حوزه مهندسی فرهنگی نظام اجتماعی با ۳۵ درصد و در رتبه‌های بعدی؛ نظام آموزشی با ۲۸/۲۵ درصد، نظام اقتصادی با ۱۷/۴۵ درصد، نظام سیاسی با ۱۵/۲۲ درصد و در رتبه آخر هم حوزه فرابخشی مهندسی فرهنگی با ۴/۰۸ درصد قرار گرفته‌اند. گفتنی است که این طبقه‌بندی براساس طبقه‌بندی موضوعی‌ای است که نشریه در صفحات اولیه خود در تمامی شماره‌های نشریه با زیرمجموعه‌های آن آورده، صورت گرفته است.

بحث و نتیجه‌گیری

تحلیل استنادی یکی از روش‌های معتبر کتاب‌سنجی است که به ارزیابی متون علمی

بر اساس شمارش استنادهای تعلق گرفته به آن متون می‌پردازد. اطلاعات نشان می‌دهد استفاده از فنون کتاب‌سنجی در تحلیل مقالات بسیار رایج است. پژوهش‌های پاکدامن و علوی (۱۳۸۹)، ایزدی (۱۳۸۹)، یوسفی و دیگران (۱۳۹۰) و فرج‌پهلوی و زمانی (۱۳۸۹) در داخل و گارفیلد (۱۹۷۹)، ساندیسون (۱۹۸۹)، جوسویک (۱۹۹۴)، ادواردز (۱۹۹۹)، هیکوک (۲۰۰۴) و نوریا و سابات (۲۰۰۸) در خارج از کشور، نمونه‌هایی از آن به شمار می‌آیند. بررسی مقالات نشریه مهندسی فرهنگی نشان می‌دهد که در ۷۸ شماره منتشر شده از سال ۱۳۸۵ تا سال ۱۳۹۲ بیش از ۲۶۹ مقاله به رشته تحریر درآمده که همگی آنها به صورت تألیفی بوده است. گرچه از منابع عربی و لاتین برای غنی‌سازی مطالب استفاده شده، اما مقاله ترجمه‌ای، با توجه به مبحث بسیار مهم و ضروری بومی‌سازی علوم انسانی و از طرفی ترجمه‌زدگی در بسیاری از حوزه‌های علمی، در این مجله دیده نمی‌شود.

درباره جنسیت مؤلفان، از کل مقالات تألیفی، ۸۴/۶۸ با مشارکت مردان و مابقی آن (۱۵/۳۲ درصد) با مشارکت زنان به رشته تحریر درآمده است. در مورد میزان استناد به منابع اطلاعاتی، بیشترین استناد به کتب (اعم از فارسی، عربی و لاتین) با ۶۲/۶۶ درصد بوده است. از نظر وضعیت زبانی استنادی، بیشترین استناد به زبان فارسی با ۵۶/۵۴ درصد بوده که نشان‌دهنده رشد منابع غنی و بسیار معتبر فارسی در چند دهه اخیر است. بررسی مقالات منتشر شده نشریه مهندسی فرهنگی در زمینه تعداد فردی و گروهی بودن پژوهش‌ها نشان می‌دهد که از مجموع مقاله‌های نشریه، ۶۷/۶۵ درصد به صورت گروهی و بقیه با ۳۲/۳۵ درصد به صورت فردی و تک‌نفره نوشته شده است. امروزه، نتایج تحقیقات علمی نشان داده است که پژوهش‌های گروهی، از دقت، جامع‌نگری و سرعت بیشتری برخوردار است؛ این در حالی است که آمارهای به دست آمده نشان می‌دهند در این نشریه، روح جمعی بر فردی غلبه داشته است.

از نتایج بررسی‌های آماری، می‌توان دریافت که در تألیف مقاله‌های منتشر شده نشریه مهندسی فرهنگی، از همه طیف‌ها مشارکت داشته‌اند؛ از افراد حوزوی گرفته تا دانشگاهی و فرهنگی و

بررسی‌ها نشان می‌دهد که بیشترین تألیفات مقالات توسط کسانی به رشته تحریر درآمده است که دارای مدرک تحصیلی دکتری و عضو هیئت علمی دانشگاه یا مدرّس حوزه‌های علمیه بوده‌اند. این مطلب نشان‌دهنده غنای واقعی و وزین بودن این مجله

در میان نخبگان جامعه است. در این بین، نویسندگان دکتری با اختصاص ۴۴/۸۳ درصد، بیشترین سهم را در تألیف مقالات داشته‌اند. بررسی محورهای موضوعی مقالات نشریه مهندسی فرهنگی نشان می‌دهد که بیشترین مقاله منتشر شده با ۹۴ عنوان (۳۵ درصد) به حوزه مهندسی فرهنگی نظام اجتماعی و کمترین آن با ۴/۰۸ درصد به حوزه فرابخشی مهندسی فرهنگی مربوط است.

منابع

- ایزدی، ریحانه (۱۳۸۹). «تحلیل استنادی و تعیین منابع اثرگذار در پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد معماری دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان در سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۷۹». *فصلنامه دانش‌شناسی*، سال سوم، ش ۹:۴۸-۳۲.
- پاکدامن، نشانه و سیده فهمیه علوی (۱۳۸۹). «تحلیل استنادی مقالات فصلنامه تحقیق در علوم و مهندسی نفت سال‌های ۸۶-۸۰». *فصلنامه دانش‌شناسی*، ش ۶۰:۸-۴۹.
- تیمورخانی، افسانه (۱۳۸۱). «تحلیل استنادی مقالات تألیفی فصلنامه کتاب». *فصلنامه کتاب*، ش ۱۳:۴۵-۳۲.
- چاوشی نجف‌آبادی، زهرا و احمد شعبانی (۱۳۸۸). «بررسی مفاهیم، تعاریف و کارکردهای تحلیل استنادی در حوزه علم‌سنجی». *فصلنامه دانش‌شناسی*، سال دوم، ش ۴: ۱۵-۲۴.
- حری، عباس (۱۳۷۶). «اهمیت و ضرورت به کارگیری منابع خارجی در تحقیقات کشور». *فصلنامه کتاب*، دوره هشتم، ش ۱۲:۴-۷.
- داودی‌فر، حسین و فیروزه مولاپرست (۱۳۶۱). «طرحی جهت انتخاب مجله‌های علمی». *نشریه فنی مرکز مدارک اطلاعات و مدارک علمی ایران*، ش ۳۸:۶-۲۶.
- زارعی، عیسی و زینب صدیقی (۱۳۹۲). «تحلیل استنادی مقالات فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی منتشرشده بین سال‌های ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۲». *فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی*، سال دهم، ش ۲۵:۲۱۰-۱۹۳.
- زراعتکار، کیمیا و نادر عالی‌نشان کرمی (۱۳۹۲). «تحلیل استنادی و محتوایی مجله پزشکی هرمزگان ۱۳۸۵-۱۳۸۹». *مجله پزشکی هرمزگان*، سال هفدهم، ش ۶:۱-۵۳.
- فرج‌پهلوی، عبدالحسین و مریم زمانی (۱۳۸۹). «تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد حوزه شیمی دانشگاه شهید چمران اهواز و دانشگاه شیراز در سال‌های ۱۳۸۷-۱۳۸۰». *فصلنامه دانش‌شناسی*، سال سوم، ش ۹:۷۷-۱۱.
- گارفیلد، یوجین (۱۳۷۶). «چگونه استناد کنیم». *ترجمه عبدالحسین فرج‌پهلوی. مجله علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شهید چمران اهواز*، ش ۲-۱:۴۱-۱۲۷.
- محمودی، زلیخا و مریم اخوتی (۱۳۸۷). «تحلیل استنادی مقاله‌های پنج مجله علمی فارسی کتابداری و اطلاع‌رسانی بین سال‌های ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۵». *فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات*، ش ۶۴:۲۴-۴۹.
- مختاری نبی، ابراهیم و حسین مختاری معمار (۱۳۸۴). «تحلیل استنادی مقالات تألیفی مدیریت

در نشریات مورد تأیید کمیسیون بررسی نشریات علمی کشور در سال های ۱۳۸۰-۱۳۷۵». مجله روان شناسی و علوم تربیتی، سال سی و پنجم، ش ۱۵۸: ۲-۱۳۷.

- یوسفی، احمد و همکاران (۱۳۹۰). «تحلیل استنادی و هم تألیفی تولیدات علمی پژوهشگران ایرانی در حوزه ایمنی شناسی در پایگاه اطلاعاتی آی.اس.آی». مجله دانشکده پزشکی دانشگاه تهران، دوره ۷۰، ش ۳: ۱۸۸-۱۹۳.

- Edwards, Sherin(1999). "Citation Analysis as a Collection Development Tool": *Theses and Dissertations, Serial Review*,25(1): 1120-.

- Haycock, L. (2004). "Citation Analysis of Education Dissertation for Collection Development". *Library Resources and Technical Services*, 48(2): 102106-.

- Sandison, A. (1989). "Documentation Note: Thinking about Citation Analysis". *Journal of Documentation*, 45(1): 5964-.

